

АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ
МІЖКОНФЕСІЙНИХ
ВЗАЄМОВІДНОСИН
В УКРАЇНІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Державний департамент у справах релігій
Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова
Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди
НАН України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН
В УКРАЇНІ

Збірник наукових матеріалів

А 43 **Актуальні питання міжконфесійних взаємовідносин в Україні:**
Зб. наук. матеріалів за загальною редакцією В. Андрущенка, В. Бондаренка, М. Заковича та ін. – Київ, 2005. – 174 с.

У збірнику вміщені матеріали виступів учасників міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання міжконфесійних взаємовідносин в Україні». Розглядаються питання стану міжконфесійних і державно-церковних взаємовідносин, шляхів їхньої подальшої гармонізації, партнерства держави церкви і релігійних організацій у соціальній сфері, міжнародної діяльності релігійних організацій України, забезпечення прав громадян на свободу совісті та релігійної свободи в державі.

Редакційна колегія:

Андрущенко В.П., д.філос.н., професор, академік АПН, Бондаренко В.Д., д.філос.н., професор, Закович М.М., д.філос.н., професор, Волинко Г.І., д.філос.н., професор, Зязун І.А., д.філос.н., професор, академік АПН, Яроцький П.Л., д.філос.н., професор, Лубський В.І., д.філос.н., професор, Семашко О.М., д.філос.н., професор, Павченко В.І., д.філос.н., професор, Бондарчук І.В., канд. наук з держ. управління, доцент, Новиченко М.Р., к.філос.н.

Відповідальні редактори:

Волинко Г.І., Закович М.М., Бондарчук І.В., Новиченко М.Р.

Відповідальні секретарі:

Дорога А.Є., к.філос.н., доцент, Любчик В.П., к.філос.н., Решетніков Ю.Є., к.філос.н.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова
(Протокол № 6 від 31.01.2006 р.).

МІЖНАРОДНА
ТА СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ
РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

ОСОБЛИВОСТІ ВХОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНЕ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ПОЛЕ

Засадничі ідеї міжнародної співпраці та актуальність відповідних контактів між релігійними організаціями різних країн ґрунтуються на доктринальному розумінні більшістю релігій духовно-моральної єдності людства завдяки спільності людської природи, яка скеровує людство до однакових духовно-моральних ідеалів святості, правди, добра і краси. Нинішня взаємозалежність світу, глобальні проблеми сучасності (глобалізація, секуляризація, необхідність збереження миру, подолання бідності, нерівномірності у розвитку різних регіонів планети, екологічні та техногенні проблеми і т.ін.) та необхідність знаходження механізмів їхнього розв'язання та досягнення морального ідеалу спонукають релігійні організації як до активізації власної міжнародної активності, так і до сприяння покращенню роботи міжнародних організацій.

У руслі цих завдань, що впливають із доктринальних засад більшості релігій, більш зрозумілою стає сучасна криза екуменічного розвитку, що за час свого існування пережив різні фази свого поступу. Сьогодні, аналізуючи більш як столітній період організаційного розвитку екуменічного руху, можна сказати, що тут зовсім не виправдали себе ідеї, пов'язані з пошуками шляхів зближення чи злиття релігійних організацій – учасників екуменічного руху на основі подолання розбіжностей у їхній канонічно-догматичній основі; неприйнятним виявилось і жорстке домінування когось із учасників цього руху над іншими його суб'єктами; згубними для екуменічного руху стали політизація його роботи та намагання ряду церков-учасників обслуговувати інтереси своїх держав чи військово-політичних блоків держав, особливо у період «холодної війни». Це і стало причиною кризових процесів у міжнародних релігійних організаціях і спричинилося до виходу з екуменічного руху ряду авторитетних релігійних організацій.

По мірі відмирання статистських тенденцій у сфері державно-церковних відносин цей процес припиниться і екуменічний рух набравши нової якісної визначеності стане помітним фактором міжнародного життя. Церкви та релігійні організації України, ще в часи її входження до складу колишнього Союзу РСР, тією чи іншою мірою були долучені до міжнародної релігійної співпраці. Україну досить часто відвідували іноземні релігійні делегації, наші релігійні діячі також були частими гостями за кордоном, несли високе служіння в різних міжнародних релігійних організаціях, таких як Всесвітня Рада Церков, Конференція європейських Церков, Християнська мирна конференція і т.ін. Природно, що за умов тоталітаризму та денаціоналізації все це мало швидше декоративний характер і активно використовувалося правлячим режимом як з метою переконання світової громадської думки про наявність громадянських свобод у СРСР, так і з метою просування власних ідеологем засобами Церкви, що робило їх більш прийнятними для західного обивателя навченого апріорі відкидати ініціативи, що лунали із-за «залізної завіси».

Природно, що при цьому Церква намагалася вирішувати і ті проблеми, що справді її цікавили й турбували. Достатньо згадати потужну школу православних богословів та вчених, які представляли Руську Православну Церкву у міжнародних релігійних організаціях у 70-80 рр. минулого століття (М.Забо-

■ Бондаренко Віктор Дмитрович, завідувач кафедри культурології Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, д.філос.н., професор

лотський, В.Боровой, В.Іванов та ін.) з легкої руки покійного митрополита Никодима (Ротова) та нинішнього керівника Відділу зовнішніх церковних зв'язків Патріархії РПЦ митрополита Кирила (Гундяєва). Найбільш помітними фігурами, які представляли українську віруючу людинність і працювали в той час на міжнародній арені були нинішній чільник УПЦ Київського Патріархату Філарет (Денисенко) та голова Союзу євангельських християн-баптистів України Я.Духонченко, зусилля якого вже у наш час розвинув і закріпив Президент ВСО ЄХБ Г.Комендант, який нещодавно залишив пост керівника європейського баптистського альянсу. Серед представників християн віри євангельської та адвентистів сьомого дня слід було б назвати В.Пролінського, М.Жукалюка, В.Парасея, М.Мельника та інших.

Природно, що українські Церкви та релігійні організації, попри їхню провідну роль, представляли на міжнародному рівні лише відповідні загальносоюзні церковні структури. До того ж можливість такого легального спілкування зі своїми одновірцями за кордоном та в рамках міжнародних релігійних організацій мали далеко не всі релігійні організації. Частина з них змушені були це робити підпільно, повсякчас наражаючись на небезпеку з боку карних органів.

Докорінно ситуація в царині міжнародної співпраці релігійних організацій України почала змінюватися лише в добу горбачовської «перебудови», а надто з проголошенням незалежності нашої держави. Загальнодемократичні перетворення, започатковані Михайлом Горбачовим вимагали, з одного боку, повної легалізації релігійного життя у всіх його проявах, а з другого – виявляли зацікавленість у рівноправному співробітництві держави і Церкви та їхньої співпраці на міжнародній арені. Розпочався принципово новий період для вияву міжнародної активності для релігійних організацій. Україна не являла тут собою винятку. Проте передумови, що забезпечили б нашим релігійним організаціям ефективну роботу на міжнародному рівні, були специфічними, вони несли на собі відбиток провінційності та організаційної невідпрацьованості цієї роботи, що концентрувалася раніше в загальносоюзних релігійних центрах, звідти керувалася та координувалася.

На першому етапі цієї роботи релігійні організації повинні були врегулювати свій канонічно-правовий статус відповідно до ситуації, що змінилася з появою на політичній карті світу Української держави. Не останню роль тут відіграла внутрішня архітектура Церков та релігійних організацій, яка, з одного боку, зумовлювала до певної міри саму їх міжнародну активність, а з другого, дозволяла здійснити кроки необхідні для остаточної їхньої незалежності.

У зв'язку з цим, активні в сенсі міжнародних контактів завдяки своїй транснаціональній будові пізньопротестантські Церкви дуже швидко стали повноправними суб'єктами міжнародного релігійного життя. При цьому усі вони і, очевидно, на спільну користь у тій чи іншій формі зберегли поглиблену контактність та співпрацю зі своїми одновірцями та їхніми церковними структурами у країнах, що утворилися на теренах колишнього СРСР.

Міжнародна співпраця цих церков, як уже зазначалося, завдяки їхній внутрішній природі та активності має нині різносторонній дієвий характер. Завдяки цій роботі щорічно десятки тисяч людей з усього світу на власні очі бачать і чують про ті перетворення, що відбуваються не лише в галузі державно-церковних відносин та забезпечення віросповідної свободи в Україні, але й в усьому нашому суспільстві. Це сприяє подальшому входженню нашої країни у міжнародний контекст, її укоріненню тут, пропаганді наших успіхів і т.ін.

У сенсі приведення у відповідність до суспільно-історичних реалій свого власного канонічно-правового статусу, що дало б можливість швидше розвиватися і зайняти відповідне місце як на конфесійній карті України та в житті українського суспільства, так і в міжнародних релігійних організаціях, найбільш драматична ситуація склалася в українському православ'ї. Жодна з трьох діючих в Україні православних церков на сьогодні не є повноцінним суб'єктом міжнародного релігійного життя.

Причини такого стану речей різні. Українська Православна Церква Київського патріархату та Українська автокефальна Православна Церква не можуть мати повноцінного спілкування у міжнародному масштабі з причин їхнього виходу за межі канонічного поля у справі врегулювання власного статусу. Це робить неможливими їхні міжнародні контакти не лише з іншими православними церквами, але й з іншими релігійними організаціями – активними суб'єктами міжнародного релігійного життя. Вони, не бажаючи вступати в суперечності з Руською Православною та іншими диптихіальними православними церквами, намагаються не контактувати ні з УПЦ КП, ні з УАПЦ. Натомість, спроби УПЦ Київського патріархату налагодити контакти з різними православними церковними групами, що перебувають у такому ж канонічно-правовому статусі, викликало різку протидію з боку Руської Православної та інших православних церков. Певним винятком тут є досить тісна контактність УПЦ КП з Українською греко-католицькою церквою, що знайшла свій вияв в активній співпраці священноначалля двох церков, у діалозі щодо спірних питань у користуванні храмами в західних областях України та у наданні УГКЦ церковних реліквій (копії Плащаниці) для їх розміщення в центральних храмах УПЦ КП. Проте такі контакти не можуть бути віднесені до розряду міжнародних, а являють собою робоче спілкування на міжцерковному рівні у кордонах однієї країни.

Щоправда УПЦ КП сама за своєю географією являє собою міжнародну релігійну організацію, частина єпископату якої має свої єпархії поза межами України. Їхня діяльність там в аспекті, який нас у даному разі цікавить, також має закритий характер, а подекуди є об'єктом жорсткої критики з боку єпископату інших церков, як це є, скажімо, в США у зв'язку з переходом частини парафій православних українців, що проживають тут, під юрисдикцію УПЦ Київського патріархату.

Що ж до Української Православної Церкви, то вона у відповідності до церковних реалій також не є самостійним суб'єктом міжнародних церковних відносин, оскільки всупереч наданій їй свого часу широкої автономії у внутрішньому управлінні, була і залишається невід'ємною складовою частиною Руської Православної Церкви. Участь чільних діячів УПЦ у міжнародному релігійному житті, звичайно, є значно ширшою ніж проста участь у роботі делегацій РПЦ і як така ніяк не може вважатися областю самостійної діяльності УПЦ.

Реальна участь православних церков у міжнародному релігійному житті визначає і стан відповідних структурних підрозділів у центральному церковному керівництві. Відділи зовнішніх церковних відносин існують тут або номінально, або виконують суто технічні функції по підготовці церковних делегацій, зустрічі гостей, обміну студентами і т.ін.

Повноцінна міжнародна діяльність православних, як бачимо, безпосередньо пов'язана із врегулюванням питань, пов'язаних з об'єднанням діючих тут церков та вирішенням ними проблеми канонічно-правового статусу, що відповідав би реальній вазі та значенню українського православ'я у структурі Вселенського православ'я. Здобувши реальну автономію чи автокефалію православна церква перетвориться на повноцінний суб'єкт міжнародної релігійної діяльності і тоді змушена буде розвивати дієву структуру, здатну забезпечити виконання цієї роботи.

У чомусь подібні завдання стоять і перед другою за своїм значенням потугою українською церквою – Українською Греко-Католицькою Церквою. Зовнішні характеристики її міжнародної активності не дуже схожі на діяльність православних у цій царині. Вона вирізняється більшим динамізмом та географією, значною втягнутістю у цю роботу усього єпископату, парафіяльного духовенства, духовних навчальних закладів тощо. Це пояснюється рядом причин, які в кінцевому підсумку, не є визначальними для самої суті міжнародної активності УГКЦ. Серед таких причин слід назвати природну контактність українських греко-католиків з відповідними структурами Ватикану, світову географію церкви, зумовлену широкою географією українських поселень в

еміграції, західний вишкіл єпископату та його закордонні зв'язки, генетичну пов'язаність духовної школи в Україні та за кордоном і т.ін.

При всьому цьому саме з причин недовершеності канонічно-правового статусу УГКЦ її міжнародна діяльність є продовженням відповідних політичних настанов Ватикану. Неправильно було б думати, що в разі утвердження в Україні патріархату УГКЦ, прагнення до якого нещодавно виявило на практиці священноначалля цієї церкви, її міжнародна діяльність набула б якоїсь зовсім іншої якості, але, з нашої точки зору, вона напевне повніше б почала враховувати національну похідну, що завжди прослідковується у пріоритетах тієї чи іншої релігійної організації. Проте, перевірити справедливості цього твердження у найближчій перспективі нам, очевидно, вдасться, оскільки спроба утвердити в Україні патріархат УГКЦ наштовхнулася на монолітний спротив православних не лише в Україні та Росії, але і в усьому світі, а для Ватикану добрі відносини з православними завжди важили немало. Відтак у досить тривалій перспективі пріоритети міжнародної діяльності УГКЦ будуть визначатися Ватиканом так само, як і для церковних структур РКЦ в Україні.

Що стосується інших помітних величин релігійного життя України – ісламських та іудейських релігійних об'єднань, то їхні орієнтири в міжнародній діяльності визначалися і визначатимуться загальнополітичними пріоритетами, обраними керівними структурами мусульман та євреїв, що діють в Україні.

Отже, можемо констатувати, що абсолютна більшість релігійних об'єднань України перебувають лише на шляху до того, щоб стати повноправними суб'єктами міжнародного релігійного життя. В середовищі самих Церков і релігійних організацій відбувається значна робота, яка обіцяє в майбутньому привести до їхнього повноцінного входження в міжнародне духовно-релігійне поле, включно з членством українських релігійних організацій у міжнародних церковних організаціях.

Ця робота має багатогранний характер і як кожні серйозні зміни потребує довготривалого накопичення внутрішнього потенціалу та розуміння важливості розпочатої справи. Серед основних її форм слід назвати зміцнення духовних та організаційних зв'язків релігійних організацій України зі своїми одновірцями за кордоном та з міжнародними релігійними організаціями, якщо вони оцінюють наші Церкви як самодостатню і самостійну сторону цього спілкування. Спільні гуманітарні акції, наукові контакти та обміни студентами і викладачами духовних навчальних закладів, масові паломництва та взаємне відвідування церков становлять собою далеко не повний перелік того, що наближає релігійні організації до повноправної участі у міжнародному релігійному житті.

Цьому сприяють і внутрішні процеси, пов'язані, зокрема, з розширенням функціонування іноземних мов у релігійному середовищі України, зміцненням прямої контактності українських релігійних організацій та окремих церковних діячів зі своїми одновірцями за кордоном та з міжнародними релігійними організаціями.

Безпосередню зацікавленість у розгортанні цієї роботи мала б проявити і Українська держава, адже в особі Церкви – активного суб'єкта міжнародного релігійного життя, вона повинна була б вбачати ще один канал інформування міжнародної громадськості про ситуацію в українському суспільстві та пріоритети нашої внутрішньої і зовнішньої політики. З цією метою слід було б внести окремі корективи до відповідних статей Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», які вели б до спрощення міжнародних контактів релігійних організацій та надавати їм всебічну підтримку, насамперед, з боку зовнішньополітичного відомства України, у розв'язанні тих проблем, що заважають нормальному входженню наших релігійних організацій у світовий духовно-релігійний простір.

о. Василий Заев. Фундаментальные принципы взаимоотношений Церкви и государства	91
Шейх Ахмед Тамим. Терроризм и глобализация	93
Прохоров П. В. Оптимізація державно-церковних відносин як шлях до толерантності.	97
Маліборський В. А. Деякі аспекти релігійного екстремізму та конфліктогенності в релігійному середовищі Криму	99
Котлярова Т. О. Проблема дослідження явища іконоборства у світовій та вітчизняній релігієзнавчій думці	102
Міжнародна та соціальна діяльність релігійних організацій України	
Бондаренко В. Д. Особливості входження релігійних організацій України у міжнародне духовно-релігійне поле	111
Закович М. М. Релігійна освіта в контексті свободи совісті	115
Свиштунов С. В. Глобалізаційні виклики і проблеми трансформації православ'я в Україні	125
о. Василий Заев. Участие Украинской Православной Церкви в работе международной межцерковной группы «Примирение в Европе — миссия церквей Германии, Польши, Украины и Беларуси».	135
Маєвська Л. Б. Міжнародні зв'язки духовного управління мусульман України	137
Кислий А. О. Духовно-релігійна освіта як чинник формування суспільної моралі: історичні традиції та сучасність	144
Степе О. А. Соціально-психологічні і соціокультурні проблеми організації богословської освіти в сучасному українському протестантизмі	151
Гавулич П. В. Соціальна діяльність адвентистів сьомого дня в міжнародному контексті	157
Коршак В.Є. Міжнародна діяльність української лютеранської церкви	161
о. Василь Луцишин. Діяльність українського біблійного товариства в контексті міжнародних зв'язків релігійних організацій України	162
Широкоградюк С. Проблеми соціального значення в діяльності римсько-католицької церкви в Україні	165
о. Андрій Нагірняк. Досвід міжнародної діяльності Української греко-католицької церкви	166
Резюме міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання міжконфесійних взаємовідносин в Україні»	170